

Edukacja IPN

<https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/teki-edukacyjn/80433,Operacja-polska-NKWD-19371938-Losy-Polakow-w-Rosji-bolszewickiej-i-w-ZSRS-do-193.html>

2021-09-27, 06:20

„Operacja polska” NKWD 1937–1938. Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku

Teka edukacyjna IPN „Operacja polska” NKWD 1937–1938. Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku poświęcona jest jednej z największych zbrodni, jakiej doświadczyła ludność polska z rąk bolszewików, czyli „operacji polskiej” NKWD przeprowadzonej w latach 1937–1938 na terytorium ZSRS, a także tematyce szerszej – poprzedzającym masakrę losom polskiej diaspory w Rosji bolszewickiej i Związku Sowieckim przed II wojną światową.

Za wschodnią granicą II Rzeczypospolitej, wytyczoną w 1921 r. traktatem ryskim kończącym wojnę sowiecko-polską, pozostało około 1,3–1,5 mln Polaków. Byli wśród nich potomkowie mieszkańców Rzeczypospolitej Obojga Narodów osiadłych od wieków na tak zwanych dalszych Kresach, czyli w sowieckich republikach ukraińskiej i białoruskiej, a także urzędnicy, inteligenci i robotnicy wyjeżdżający na przełomie XIX i XX w. w poszukiwaniu pracy do większych ośrodków – od Moskwy i Leningradu (dziś: Sankt Petersburg), Odessy, Kijowa i Dnieprodzierżyńska (dziś: Kamienskoje) po azerbejdżańskie Baku. Polscy chłopcy ciągnęli po darmową ziemię dla osadników na Syberię Zachodnią i do Kazachstanu, gdzie zakładali wsie.

Po bolszewickim przewrocie w 1917 r. władze sowieckie poddawały różne grupy społeczne oraz narodowościowo brutalnym represjom, aby zniszczyć ich poczucie tożsamości i ukształtować „naród sowiecki” w ramach komunistycznego eksperymentu. Szerokie ujęcie zasadniczego tematu, którym jest „operacja polska” NKWD, uzasadnione jest potrzebą wprowadzenia czytelnika w historię polskiej diaspory na obszarze całego Związku Sowieckiego, ukazania zależności ludobójczej „operacji polskiej” od polityki narodowościowej Józefa Stalina oraz potrzebą przedstawienia innych zbrodni czasu Wielkiego Terroru, zbierających swoje żniwo także wśród Polaków.

[„Operacja polska” NKWD](#) była najbardziej krwawym etapem w długim ciągu represji stosowanych wobec naszych rodaków przez władze sowieckie w czasach przedwojennych. Wiadomo, że pochłonęła życie co najmniej 111 091 osób, a liczbę tę, pięć razy wyższą od liczby ofiar zbrodni katyńskiej, należy wciąż traktować ostrożnie, bowiem brakuje dostępu do całości akt sowieckiej policji politycznej. Niektórzy historycy szacują liczbę wymordowanych na ponad 200 tys. Według rosyjskiego badacza Nikity Iwanowa, Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS.

Uderza powszechny brak wiedzy o tym ludobójstwie i nieobecność problematyki „operacji polskiej” w programach szkolnych – teka powinna wypełnić tę dotkliwą lukę, a także przyczynić się do zrozumienia wielu późniejszych procesów i wydarzeń historycznych, takich jak: doświadczenie totalitaryzmu po 17 września 1939 r., polityka Stalina wobec Polski podczas II wojny światowej, zbrodni katyńska, wprowadzanie systemu komunistycznego w Polsce czy mechanizm sowietywizacji Polaków we wczesnych oraz późniejszych latach Polski „ludowej”.

Eksperymenty podejmowane w ZSRS wobec ludności polskiej w latach dwudziestych i trzydziestych XX w. zdradzają prawdziwe zamiary władz sowieckich wobec państwa polskiego i jego obywateli po załamaniu się inwazji bolszewickiej w 1920 r. oraz stanowią swoiste prelude działań podejmowanych przez Sowietów, również przy pomocy komunistów polskiego pochodzenia, podczas II wojny światowej i po jej zakończeniu.

Szersza wiedza na temat losów ludności polskiej w ZSRS pomoże uzmysłowić uczniom, co czekałoby obywatele odrodzonej Rzeczypospolitej w razie klęski w wojnie sowiecko-polskiej 1919–1920 r., i uzasadnia tak częste podkreślanie fundamentalnego znaczenia zwycięstwa nad bolszewikami – nie tylko dla Polski, lecz całego świata zachodniego.

Teka składa się z trzech części: *Materiałów dla nauczyciela*, *Materiałów dla ucznia* i *Kart*. Integralną jej częścią jest dołączona płyta DVD.

Materiały dla nauczyciela zawierają cztery przykładowe scenariusze lekcji, propozycję wyprawy edukacyjnej, zestaw ćwiczeń dodatkowych, propozycje tematów esejów, bibliografię i spis ilustracji. Scenariusze lekcji przeznaczone są dla uczniów szkoły średniej. Poruszana tu tematyka powinna stanowić istotny element nie tylko edukacji historycznej, lecz także patriotycznej. Dlatego – świadomi niewielkiej ilości czasu przeznaczonego na omówienie tych tematów – proponujemy nauczycielom wykorzystanie także lekcji wychowawczych. Trzy pierwsze scenariusze można mogą posłużyć do przeprowadzenia lekcji historii, czwarty – lekcji historii oraz wiedzy o społeczeństwie, a drugi – również lekcji religii. Scenariusze te pozwalają nauczycielom i wychowawcom, którzy znają możliwości uczniów, zdecydować, czy posługiwać się całością, czy wybrać odpowiadające im części, czy też, wreszcie, potraktować je jako inspirację i przebudować zaproponowane wersje, na przykład przez zastosowanie innych źródeł czy metod (w tym wypadku pomocne mogą się okazać przykładowe zestawy ćwiczeń).

W *Materiałach dla ucznia* zainteresowani znajdą niezbędne kompendium wiedzy (*Wprowadzenie* oraz *Tablicę synchronistyczną*) oraz obszerny wybór źródeł – zarówno sowieckich dokumentów zbrodni, jak i relacji ofiar, ich rodzin i świadków. Tekę uzupełniono krótkimi biogramami oraz słownikiem pojęć, a także bibliografią (edycje dokumentów, opracowania historyczne, wspomnienia oraz adresy ważniejszych stron internetowych).

Karty dydaktyczne obrazują dramatyczne losy polskiej diaspory, walkę bolszewików z Kościołem, antypolską propagandę, metody sowietyzacji stosowane w Polskich Okręgach Narodowych: Marchlewszczyźnie i Dzierżyńszczyźnie. Ukazują portrety ofiar i katów oraz zdjęcia ujawnionych do tej pory miejsc ukrycia zwłok ofiar na całym terytorium ZSRS.

Dwie kolorowe mapy: *Operacja polska NKWD w latach 1937–1938* oraz *Operacja polska na dawnych terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów* pomagają ogarnąć ogrom sowieckiego ludobójstwa popełnionego na Polakach przed II wojną światową.

Na płycie DVD załączono filmy: dokumentalny *Marchlewszczyzna. Polska Republika Radziecka*, wyprodukowany przez Frondę dla TVP według scenariusza Grzegorza Górnego i Rafała Smoczyńskiego (2000 r.) oraz krótkometrażowy obraz fabularny Liliany Komorowskiej oraz Diany Skayi zatytułowany *Ojcu (To my father)*, powstały w Kanadzie na podstawie wspomnień Aliny Bandrowskiej, córki Adama Bandrowskiego zamordowanego w Winnicy podczas „operacji polskiej” NKWD (2015).

Pakiet edukacyjny został przygotowany w krakowskim Oddziałowym Biurze Edukacji Narodowej IPN.

Pliki do pobrania

[Materiały dla nauczyciela \(pdf, 1.96 MB\) 29.10.2019 13:00](#)

[Mapy \(pdf, 1.34 MB\) 29.10.2019 13:00](#)

[Materiały dla ucznia \(pdf, 3.94 MB\) 29.10.2019 13:00](#)

[Karty \(pdf, 20.21 MB\) 29.10.2019 13:00](#)

EKI EDUKACYJNE IPN

„OPERACJA POLSKA” NKWD 1937–1938

Kraków-Warszawa 2017

Opcje strony